

هدف؛

ترغیب مخاطب

نگار پدرام

این روزها اغلب کودکان و نوجوانان با دراختیار داشتن وسایل مدرن و پیشرفته تکنولوژی، سرگرمی‌های متفاوتی دارند که هیچ‌کدام از پدران و مادران‌شان در دوران نوجوانی این سرگرمی‌ها را نداشته‌اند. شاید این مسئله امری طبیعی و حاصل گذر زمان و تفاوت نسل‌ها باشد؛ اما با این حال چرا باز هم والدین، مربیان امور تربیتی، معلمان، نویسندگان، شاعران، مترجمان و منتقدان ترجیح می‌دهند که بچه‌ها کتاب بخوانند؟ انگار کتاب سرچشمه حیاتی است که والدین دور شدن فرزندان از این سرچشمه را به منزله‌ی گمراهی آن‌ها تصور می‌کنند و آرزو دارند که همیشه بچه‌های‌شان به جای موس کامپیوتر، کتاب به دست داشته باشند.

از سوی دیگر به نظر عده‌ای، تلاش نویسندگان ما برای نگارش رمان و داستان‌های کوتاه جذاب و مناسب کودکان و نوجوانان دهه‌ی ۸۰ نیز بی‌ثمر مانده و همین امر مترجمان و ناشران را به سوی ادبیات غیر ایرانی کشانده تا بازار نشر از رمان کودک و نوجوان خالی نماند.

کتاب‌ماه کودک و نوجوان
تیر ۱۳۸۹

مدتی است که خلاصه‌نویسی یا بازآفرینی رمان‌های کلاسیک جهان رواج پیدا کرده و تا به حال چندین کتاب خلاصه شده به چاپ رسیده است. اگرچه ممکن است تعداد کتاب‌های خلاصه شده نسبت به کتاب‌های به اصطلاح دست اول چندان زیاد نباشد؛ اما همین تعداد نیز نشانه جریانی است که مانند سایر اتفاقات ادبی روز به روز دامنه آن گسترده‌تر خواهد شد. در حقیقت ریشه یابی و دلایل شکل‌گیری چنین جریانی را نمی‌توان خارج از فضای نشر جست‌وجو کرد که خود نیاز به تحقیقی مفصل و بی‌طرف دارد. اما می‌توان برخی از مزایا و معایب این نوع کتاب‌ها را که بیشتر نوجوانان را مخاطب قرار داده‌اند، بررسی کرد.

سال‌ها است که درباره بایدها و نبایدهای بازنویسی متون کهن ایرانی برای کودکان و نوجوانان بحث می‌شود و هنوز هم کسی نمی‌تواند به‌طور قطع بگوید که بازنویسی متون کهن و انتشار آنها خوب یا بد است؟ چون به هر حال این پدیده هم مزایا و معایبی دارد. حال هر روز یک کتاب جدید می‌بینیم که در حوزه خلاصه‌نویسی ادبیات کلاسیک جهان برای کودکان و نوجوانان جای می‌گیرد و باز هم نمی‌توانیم بگوییم که بودن آن بهتر است یا نبودنش.

خلاصه‌نویسی رمان‌های برتر جهان در سایر کشورها نیز رواج دارد و هدف از انتشار آنها، آشنا کردن کودکان و نوجوانان با ادبیات ماندگار جهان است که اگرچه به شکل خلاصه و در حد درک و حوصله بچه‌ها منتشر می‌شود اما مخاطبانی از سایر گروه‌های سنی نیز دارد. حتی برخی از مؤسسه‌های آموزشی هم‌چون دانشگاه آکسفورد نیز برای زبان آموزی دانشجویان غیر بومی خود برخی از داستان‌ها و رمان‌های برتر جهان را خلاصه‌نویسی یا بازنویسی کرده تا با کمک داستان آن‌ها زبان آموزش دهد. در این کتاب‌ها که در برخی مؤسسه‌های زبان ایران نیز تدریس می‌شوند، سؤالاتی درباره داستان مورد نظر نیز طراحی شده و در حقیقت آکسفورد برخی از رمان‌های برتر جهان را به درس تبدیل کرده است.

به هر حال صرف‌نظر از جنبه‌های آموزشی این کتاب‌ها، خلاصه‌نویسی رمان‌های ماندگار جهان امری رایج و عادی است که در کشور ما هم رواج یافته است. اما طبیعی است که تأثیرات این آثار در کشورهای مختلف متفاوت است. همان‌گونه بازنویسی کلیله و دمنه انتشار آن در ایران از ترجمه و بازنویسی آن در خارج از ایران متفاوت است. البته باید یادآوری کرد که بازنویسی با خلاصه‌نویسی تفاوت دارد و منظور ما در این گزارش کتاب‌هایی است که از روی اصل اثر خلاصه‌نویسی شده‌اند.

پروین جلوه‌نژاد مترجم کتاب‌های نوجوانان خلاصه‌نویسی رمان‌های برتر جهان را هم مثبت و هم منفی می‌داند. وی در این باره می‌گوید: «از ابتدا تا انتهای یک رمان پر از فضاسازی، شخصیت‌پردازی و ریزه‌کاری‌هایی است که همه آنها در کنار هم رمان را شکل می‌دهند. اما ممکن است خلاصه‌کننده به ناچار بخشی از این موارد را حذف کند تا حجم داستان کوتاه شود. درحالی‌که نویسنده اصلی رمان روی طرز بیان شخصیت‌ها، جنبه‌های روانشناختی و جامعه‌شناسی اثر کار کرده و مجموعه همین عوامل اثر او را به یک رمان تبدیل کرده است.»

وی در ادامه می‌افزاید: «کسی که قرار است رمان‌های برتر جهان را خلاصه کند باید تبحر بیشتری نسبت به سایر پدیدآورندگان داشته باشد تا با انتخاب درست و به جای بخش‌های مختلف کتاب، جنبه‌های هنری و سبک کار نویسنده را نیز حفظ کرده و حتی مخاطب را به خواندن اصل اثر تشویق کند.»

این مترجم کتاب‌های کودکان و نوجوانان یکی دیگر از مزایای رمان‌های خلاصه شده را آشنایی نوجوانان با این آثار دانسته و در این باره می‌گوید: «ممکن است تعدادی از داستان‌های مربوط به ادبیات کلاسیک جهان بسیار قدیمی بوده و موضوعات آنها با دنیای امروز تفاوت داشته باشند؛ اما این آثار شاهکارهای ادبی جهان محسوب می‌شوند و خواندن آنها هنوز هم برای بسیاری از کتاب‌خوان‌های حرفه‌ای لذت بخش است. بنابراین شاید فراهم کردن زمینه آشنایی بچه‌ها با این آثار حرکت مثبتی در حوزه نشر کودک و نوجوان باشد.»

وی درباره مزایای دیگر آثار خلاصه شده می‌گوید: «خواندن ادبیات کلاسیک جهان ممکن است برای کودکان و نوجوانان امروز خیلی سخت و غیرممکن باشد. هم‌چنین چون حجم داستان‌ها بلند بوده و از حوصله مخاطب خارج است، خلاصه‌نویسی‌ها می‌تواند کودکان و نوجوانان را به مطالعه واداشته و حتی آنها را به خواندن اصل اثر ترغیب کند. البته به این شرط که خلاصه اثر توانایی‌های نویسنده را زیر سؤال نبرد و با اصل اثر هماهنگ باشد.»

جلوه‌نژاد معایب خلاصه‌نویسی ادبیات کلاسیک جهان را این‌گونه بیان می‌کند: «توانایی ذهنی کودکان و نوجوانان با یکدیگر تفاوت دارد. مطالعه اصل رمان‌های جهان این امکان را به مخاطب می‌دهد که با داشتن ریزه‌کاری‌ها، فضاسازی و شخصیت‌پردازی عالی، از توانایی ذهنی خود نیز برای تصویرسازی و ایجاد یک فضای خیالی مطابق با داستان استفاده کند. در حالی‌که خلاصه شده‌ها این امکان را از مخاطب گرفته و تنها یک شمای کلی از داستان را ارائه می‌دهند.»

کمال بهروز کیا مترجم کتاب‌های کودکان و نوجوانان نیز معتقد است: «مسئله‌ی خلاصه‌نویسی آثار ادبی برتر جهان برای نوجوانان یک موضوع حاشیه‌ای در حوزه ادبیات کودک و نوجوان ایران محسوب می‌شود. چون نشر کتاب‌های کودکان و نوجوانان با مسائل مهم‌تر دیگری نیز رو به روست که هر کدام از این مسائل در مقایسه با خلاصه‌نویسی‌های

ادبی، مهم‌تر به نظر می‌رسد.»

این مترجم که آثارش را از زبان آلمانی ترجمه می‌کند، درباره آثار خلاصه شده برای نوجوانان می‌گوید: «کسی که قصد دارد یک اثر ارزشمند جهانی را برای گروه سنی نوجوان خلاصه کند باید تبحر لازم برای این کار را داشته باشد تا مخاطب با خواندن اثر خلاصه شده از مطالعه اصل اثر پشیمان نشود بلکه بر عکس احساس کند که خواندن اصل داستان بهتر از خلاصه است.»

وی یکی از فواید خلاصه نویسی‌ها را ترغیب کودکان و نوجوانان به خواندن اثر اصلی می‌داند و در این باره می‌افزاید: «رمان خلاصه شده خود باید ویژگی‌هایی داشته باشد که مخاطب را به سوی مطالعه آثار کلاسیک بکشاند. در غیر این صورت انتشار خلاصه رمان‌ها ضرورتی ندارد. در حقیقت خلاصه کننده باید بتواند ویژگی‌های اثر اصلی و توانایی‌های نویسنده را برجسته کرده و بدون لطمه زدن به داستان، اثری هنرمندانه و هم‌تراز با اصل اثر ارائه دهد.»

این مترجم هم‌چنین معتقد است: «این روزها کودکان و نوجوانان هر چه بخواهند به‌دست می‌آورند و هر کتابی که دوست داشته باشند می‌خوانند. بنابراین اگر یک کودک یا نوجوان کتاب‌خوان باشد به مطالعه ادبیات کلاسیک و رمان‌های برتر جهان نیز علاقه مند است و به طور قطع آنها را مطالعه خواهد کرد.»

وی با تأکید بر توانایی خلاصه کننده‌ی اثر می‌افزاید: «تبحر عامل اصلی و ضروری برای خلاصه کردن داستان‌های قدیمی است. کسی که قرار است یک اثر را خلاصه کند باید با ادبیات کلاسیک جهان و ویژگی‌های روحی و روانی کودکان و نوجوانان آشنایی داشته باشد. نه این‌که صرفاً برای درآمدزایی یا بالا بردن تعداد عناوین کتاب‌های خود، داستان و نویسنده آن را زیر سؤال ببرد. متأسفانه در حوزه‌ی ترجمه نیز چنین مشکلی وجود دارد و عده‌ای برای بالا بردن تعداد کتاب‌های منتشر شده خود به ترجمه کتاب‌های بازاری می‌پردازند که ضررشان بیشتر از فوایدشان است.»

مهرداد مهدویان نیز یکی از تاثیرات کتاب‌های خلاصه شده را ترغیب کودکان و نوجوانان به مطالعه دانسته و می‌گوید: «اگر آثار ماندگار جهان به گونه‌ای ترجمه شوند که اصل اثر لطمه نیند، می‌توانند برای آشنایی مخاطبان کم سن و سال و حتی آن دسته از کسانی که هیچ‌گاه حوصله و زمان لازم برای مطالعه این آثار را نداشته‌اند، مفید باشد. در غیر این صورت بهتر است اصل اثر به درستی به مخاطب معرفی شود.»

این مترجم کتاب‌های کودکان و نوجوانان هم‌چنین معتقد است: «کسی که قرار است یک اثر کلاسیک را خلاصه کند باید به دور از قضاوت و با کنار گذاشتن سلیقه شخصی خود این کار را انجام دهد. البته در هر صورت ممکن است سلیقه شخصی خلاصه کننده در انتخاب قسمت‌های مختلف اصل اثر تأثیر بگذارد و این یکی از معایب خلاصه نویسی‌ها محسوب می‌شود. چون نکته‌ای که از نظر خلاصه کننده کم اهمیت بوده و حذف شده ممکن است از نظر فرد دیگری مهم و نشان دهنده اهمیت و عمق اثر باشد. امادر مجموع بهتر است که در خلاصه نویسی اثر به همه سلیقه‌ها احترام گذاشته شود و تا آن‌جا که ممکن است هنرمندی نویسنده زیر سؤال نرود.»